

THE CONCEPT OF REPENTANCE AND ITS IMPLICATION TOWARDS MITIGATION IN MALAYSIAN SHARIAH COURTS

KONSEP TAUBAT DALAM ISLAM DAN IMPLIKASINYA TERHADAP MITIGASI DALAM MAHKAMAH SYARIAH DI MALAYSIA

Ainun Mardhiah binti Salehudin¹, Azriana binti Ridouan¹, Mohd Saifuddin bin Abdul Karim¹, Muhammad Fakhrudin bin Ishak¹, Muhamad Nizam bin Jamaludin¹

¹ Jabatan Syariah, Universiti Islam Pahang Sultan Ahmad Shah

Abstract

Repentance is one of the noble characters required by Islam. The noble character plays a vital role in constructing the serenity of an individual as well as Muslim's community. Repentance inflicts the chance for a Muslim to improve himself for a brighter life and blessing from Allah SWT. This article aims to discuss the concept of repentance in Islam and its implications for mitigation in Shariah courts in Malaysia. This study uses a qualitative approach with a case study design. Data is collected through books, journals, statutes, proceedings papers, Shariah Court cases. The data obtained were analyzed using inductive analysis method. The results show that the jurists agree that "repentance" can be the reason for the release of the crime from hudud punishment provided it occurs before the criminal is arrested. Repentance has an effect on the removal of sins both in this world and in the hereafter. In the hereafter, the person will not be punished, while in the world, repentance will be able to alleviate the punishment imposed. This study is very important to give an understanding to the community about the role of repentance in building a brighter life opportunity and blessing of Allah SWT.

Keywords: *Repentance, Mitigation, Shariah Criminal Jurisdiction, Shariah Court*

Abstrak

Taubat merupakan salah satu sifat mulia yang dituntut Islam. Sifat mulia ini memainkan peranan dalam membina kesejahteraan individu dan masyarakat Muslim. Melalui taubat seorang Muslim berpeluang memperbaiki diri dan membina kembali masa depan yang lebih cerah dan direstui Allah SWT. Artikel ini bertujuan untuk membincangkan konsep taubat dalam Islam dan implikasinya terhadap mitigasi dalam mahkamah Syariah di Malaysia. Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif dengan reka bentuk kajian kes. Data-data dikumpul melalui buku-buku, jurnal, statut, kertas prosiding, kes-kes Mahkamah Syariah. Data-data yang diperolehi dianalisis menggunakan kaedah analisis induktif. Hasil kajian menunjukkan bahawa para fuqaha sependapat bahawa "taubat" boleh menjadi sebab kepada pelepasan jenayah berkenaan daripada hukuman hudud dengan syarat ia berlaku sebelum penjenayah itu ditangkap. Taubat mempunyai kesan terhadap penghapusan dosa baik di dunia mahupun di akhirat. Pada hari akhirat

Article history:

Received: 09 February 2022

Reviewed: 05 April 2022

Published: 30 April 2022

Corresponding Author:

Ainun Mardhiah Salehudin

E-mail:

mardhiah@unipsas.edu.my

orang berkenaan tidak akan diazabkan, sementara di dunia pula taubat akan dapat meringankan hukuman yang dikenakan. Kajian ini sangat penting untuk memberi kefahaman kepada masyarakat tentang peranan taubat dalam membina peluang hidup yang lebih cerah dan diredhai Allah SWT.

Kata kunci : *Taubat, Mitigasi, Bidang kuasa Jenayah Syariah, Mahkamah Syariah*

PENDAHULUAN

Taubat merupakan salah satu sifat mulia yang dituntut Islam. Allah memerintahkan hamba-Nya agar segera bertaubat sekiranya melakukan kesalahan atau dosa sebagai satu proses penyucian jiwa. Amalan taubat ini memainkan peranan dalam membina kesejahteraan individu dan masyarakat Muslim. Melalui taubat seorang Muslim berpeluang memperbaiki diri dan membina kembali masa depan kehidupan yang lebih cerah dan diredhai Allah SWT.

Khadijah Hambali (2016) menjelaskan bahawa taubat merupakan kaedah utama yang perlu dilalui oleh seorang Muslim dalam usaha penyucian jiwa. Manakala Osman. et. al, (2016) menyatakan bahawa taubat akan dapat memperbaiki hubungan antara seorang Muslim dengan pencipta. Yusoff et al. (2017) menjelaskan bahawa taubat akan memberikan ketenangan kepada jiwa seseorang yang sebelum ini mengalami gangguan kejiwaan dan akal akibat dosa yang telah dilakukan. Kesan taubat akan memainkan peranan besar dalam kehidupan dan kesihatan mental orang yang bersalah.

Kajian ini bertujuan untuk mengupas konsep taubat dalam Islam dan aplikasinya terhadap mitigasi dalam Mahkamah Syariah. Kajian ini sangat penting dilaksanakan untuk memberikan kefahaman kepada masyarakat tentang peranan taubat dalam mengubah sikap pesalah serta membina masa depan malah lebih daripada itu sifat positif taubat dapat meringankan hukuman berat.

METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini adalah menggunakan pendekatan kualitatif. Data-data dikumpul melalui buku-buku, jurnal, statut, kertas prosiding, kes-kes mahkamah Syariah. Data-data yang diperolehi dianalisis menggunakan kaedah analisis induktif.

HASIL KAJIAN DAN PERBINCANGAN

Definisi Dan Konsep Taubat

Taubat merupakan salah satu daripada perkara yang dituntut dalam Islam. Terdapat banyak nas dari al-Quran dan hadis berkaitan dengan pensyariatannya taubat antaranya firman Allah SWT dalam Surah al-Nur ayat 31 yang bermaksud :

“Dan bertaubatlah kamu sekalian kepada Allah wahai orang-orang yang beriman supaya kamu beruntung”. Begitu juga firman Allah SWT. dalam Surah al-Tahrim ayat 8 yang bermaksud *“Wahai orang-orang yang beriman, bertaubatlah kamu kepada Allah dengan sebenar-benar taubat.”*

Berdasarkan dalil al-quran di atas dapatlah disimpulkan bahawa taubat yang sebenar-benar taubat (taubat nasuha) amatlah dituntut sebagai bukti keimanan seseorang itu terhadap Allah SWT. Pelbagai definisi taubat dikemukakan oleh sarjana Islam dengan melihat kepada konteks yang lebih luas. Memetik definisi taubat dalam Kamus Dewan, taubat ialah

penyesalan akan dosa (perbuatan jahat dan lain-lain) dan berazam untuk tidak akan berbuat dosa (jahat) lagi atau kembali kepada Tuhan (dengan meninggalkan perbuatan dan lain-lain yang dilarang dan membuat apa-apa yang disuruh) (Noresah Baharom, 2010). Menurut Sri Rahayu dan Khadijah Mohd Hambali (2016) pula pengertian taubat adalah meninggalkan dosa dalam segala bentuknya, menyesali dosa yang pernah dilakukan, dan bertekad untuk tidak melakukan dosa lagi dan berlaku dalam dua hala; tidak terhad kepada tindakan satu arah sahaja dalam bentuk horizontal. Sebaliknya tindakan boleh berlaku dalam bentuk vertikal melalui taubat Allah kepada hambaNya yang bermaksud Allah kembali berpaling kepada manusia melalui pengampunanNya.

Hal ini bertepatan dengan syarat-syarat penerimaan taubat. Menurut Safiah Abd. Razak (2019) dan Seri Rahayu & Khadijah (2016), Al-Qushayri mengemukakan tiga syarat taubat iaitu menyesali dosa yang telah dilakukan, meninggalkan dosa dan berjanji agar tidak mengulangi dosa tersebut. Pandangan ini dipersetujui oleh beberapa ulama lain seperti al-Ghazali, Herawi dan al-Qaradawi. Pendapat ini juga diperkukuh dengan ayat al-Quran dalam surah Al-Imran ayat 135 yang mengandungi ketiga-tiga syarat di atas yang bermaksud:

“Dan juga orang-orang yang apabila melakukan perbuatan keji atau menganiaya diri sendiri, mereka segera ingat kepada Allah lalu memohon ampun akan dosa mereka dan sememangnya tidak ada yang mengampunkan dosa-dosa melainkan Allah dan mereka juga tidak meneruskan perbuatan keji yang mereka telah lakukan itu, sedangkan mereka mengetahui (akan salahnya dan akibatnya).”

Sejajar dengan itu, al-Nawawi menegaskan ketiga-tiga syarat tersebut perlu wujud bagi dosa yang berhubung dengan hak Allah SWT. Manakala dosa bersangkutan dengan hak manusia, ditambah dengan syarat mengembalikan harta atau kezaliman kepada mereka yang dizalimi (Sri Rahayu & Khadijah, 2016).

Taubat Dan Kesannya Terhadap Hukuman Jenayah Dalam Islam

Berdasarkan nas-nas yang bincangkan di atas jelas menunjukkan bahawa sesiapa yang bertaubat dari satu dosa dan kesalahan, maka mereka diberi keampunan oleh Allah SWT dan mereka seterusnya akan terlepas dari azab Allah SWT di akhirat nanti. Allah SWT telah mensyariatkan taubat kepada para hamba-Nya sebagai metode bagi penyucian diri daripada dosa dan keterlanjuran melanggar perintah-Nya (H.Y Ahmad Mujahideen & AG Hamidi, 2020).

Namun begitu permasalahannya apakah dengan bertaubat segala dosa dan kesalahannya tidak perlu dihukum di dunia ini dan terlepas daripada hukuman hudud dan qisas seperti yang termaktub dalam undang-undang Islam? Melihat kepada undang-undang jenayah Islam khususnya hudud hanya satu sahaja daripada cabang hudud yang menyentuh secara langsung mengenai taubat iaitu hirabah atau merompak, manakala kesalahan hudud yang lain tidak disebut secara jelas tentang taubat serta kesannya terhadap hukuman bagi penjenayah. Oleh yang demikian, para ulama berselisih pendapat mengenai implikasi taubat dalam jenayah-jenayah yang lain yang tidak disebutkan itu (Nik Rahim Wajiz, 1996).

Para ulama bersetuju bahawa di dalam kes *hirabah*, taubat mereka yang terlibat dalam jenayah ini akan menggugurkan hukuman hudud yang sepatutnya dikenakan ke atas mereka (Nik Rahim Wajiz, 1996). Ini menunjukkan bahawa melalui peruntukan ini penjenayah diberikan untuk kembali ke pangkal jalan. Allah SWT berfirman dalam surah al-Maidah ayat 33 yang bermaksud:

“Sesungguhnya balasan bagi mereka yang memerangi Allah dan Rasul-Nya serta kerosakan (fasad) di atas muka bumi ialah dibunuh, atau disalib, atau dipotong tangan dan kakinya secara bersilang ataupun dibuang daerah.”

Dalam surah al-Maidah ayat 34 pula Allah menyatakan bahawa jika pesalah jenayah hirabah telah bertaubat dan menyerah diri kepada pihak berkuasa, maka sesungguhnya Allah Maha Pengampun dan Penyayang. Secara rumusannya, di dalam undang-undang jenayah Islam, taubat diambil kira sebagai satu *defence* atau halangan agar hukuman hudud tidak dijalankan (Ramizah, 2018).

Seperti mana yang disebut di atas, kesalahan jenayah termasuk jenayah hudud telah memberi hak kepada pemerintah untuk melaksanakan hukuman ke atas penjenayah berkenaan apabila kesalahan mereka benar-benar sabit. Bagaimanapun, hak berkenaan tidak semestinya boleh diambil sepenuhnya oleh pemerintah. Dengan kata lain, tidak semestinya hak untuk menghukum yang ada pada pemerintah itu dapat dilaksanakan sepenuhnya kerana ada kemungkinan terdapat halangan bagi pelaksanaan tersebut oleh sebab-sebab tertentu.

Dalam syariat Islam, antara halangan yang boleh menghalang pelaksanaan hak tersebut ialah “taubat” oleh penjenayah itu sendiri dan “kemaafan” yang diberikan oleh pihak tertentu terhadap kesalahan berkenaan. Taubat bererti menyesali apa yang telah berlaku dan bertekad untuk tidak mengulanginya lagi. Dalam surah al-Maidah ayat 39 Allah SWT berfirman yang bermaksud:

“Maka barang siapa bertaubat (diantara pencuri-pencuri itu sesudah melakukan kejahatan itu dan memperbaiki diri maka sesungguhnya Allah menerima taubatnya. Sesungguhnya Allah Maha Pengampun lagi Maha Penyayang.”

Selanjutnya dalam surah al-An‘am ayat 54 yang bermaksud :

“Apabila orang yang beriman kepada ayat-ayat kami itu datang kepadamu maka katakanlah: Salamun `Alaikum, Tuhanmu telah menetapkan atas diriNya kasih sayang (iaitu) bahawa barang siapa yang berbuat kejahatan di antara kamu lantaran kejahilan, kemudian ia bertaubat setelah mengerjakannya dan memperbaiki diri, maka sesungguhnya Allah Maha Pengampun lagi Maha Penyayang.”

Malah terdapat ayat-ayat lain yang menunjukkan bahawa taubat bukan sahaja menghapuskan dosa dan membersihkan kesalahan. Ia juga boleh menghasilkan pahala. Firman Allah SWT dalam surah al-Hud ayat 3 yang bermaksud:

“Dan hendaklah kamu meminta ampun kepada Tuhanmu dan bertaubat kepadaNya (jika kamu mengerjakan yang demikian) nescaya Dia akan memberi kenikmatan yang baik (terus menerus) kepada mu sampai kepada waktu yang telah ditentukan dan dia akan memberikan kepada tiap-tiap orang yang mempunyai keutamaan (balasan) keutamaannya. Jika kamu berpaling maka sesungguhnya aku takut kamu akan ditimpa seksa hari kiamat.”

Dalam kes hudud, isu taubat ini disebut secara jelas dalam jenayah merompak (*al-Hirabah*) seperti berikut:

“Sesungguhnya pembalasan terhadap orang-orang yang memerangi Allah dan RasulNya dan membuat kerosakan di muka bumi, hanyalah mereka dibunuh atau disalib atau dipotong tangan dan kaki mereka dengan bertimbal balik atau dibuang dari negeri (tempat kediamannya). Yang demikian itu (sebagai) suatu penghinaan untuk mereka di dunia dan di akhirat mereka beroleh seksa yang besar. Kecuali mereka yang bertaubat sebelum kamu dapat menangkap mereka, maka ketahuilah bahawasanya Allah Maha Pengampun lagi Maha Penyayang.”

Surah al-Maidah (5): 33-34

Menurut Paizah Ismail (2008), berasaskan kepada ayat di atas, para fuqaha berpendapat bahawa “taubat” boleh menjadi sebab kepada pelepasan jenayah berkenaan daripada hukuman hudud. Syarat ini berlaku sebelum penjenayah itu ditangkap. Bagaimanapun, pelepasan ini tidak melibatkan hak yang berkaitan dengan individu, seperti ganti rugi atas mana-mana harta orang yang dirompak itu ataupun hak “qisas” atau mana-mana perbuatan membunuh atau mencederakan. Hak-hak ini tidak akan gugur kerana taubat, tetapi akan gugur berasaskan kemaafan yang diberikan oleh pihak yang mempunyai hak berkenaan.

Berdasarkan nas-nas yang telah diberikan, bagi mereka yang terlibat dengan jenayah hirabah, hukuman had akan digugurkan apabila tertuduh bertaubat dan menyesali perbuatannya. Namun begitu seperti yang dijelaskan dalam ayat al-Quran taubat tersebut hendaklah dibuat sebelum tertuduh ditangkap oleh pihak berkuasa. Alasan pengguguran hukuman had ke atas tertuduh bagi jenayah ini adalah kerana jenayah ini melibatkan hak Allah SWT yang mana ianya hendaklah digugurkan apabila tertuduh bertaubat dan menyesali perbuatannya berkaitan hak-hak yang melibatkan hak Allah SWT. Manakala hak-hak yang bersangkutan dengan manusia tetap tidak berubah.

Menurut Nik Rahim Wajiz (1996) antara beberapa sebab kenapa hanya hak Allah SWT sahaja yang gugur apabila seseorang penjenayah itu bertaubat:

- a. Dalam al-Quran hanya empat hukuman yang disediakan bagi penjenayah hirabah iaitu hukuman bunuh, salib, potong tangan dan kaki secara bersilang dan buang daerah. Jadi apabila seseorang itu bertaubat maka hanya hukuman-hukuman ini sahaja yang perlu digugurkan manakala hukuman-hukuman yang tidak termaktub dalam al-Quran perlu dikekalkan.
- b. Apabila pesalah bertaubat dari jenayah hirabah, maka pesalah tersebut dikira tidak lagi berdosa. Keadaan ini sama sahaja dengan mereka yang melakukan pembunuhan tidak sengaja. Di dalam kedua-dua kes ini, penjenayah tersebut akan terlepas dari azab Allah SWT di akhirat kerana mereka telah insaf dan bertaubat. Namun dalam kes pembunuhan tidak sengaja si pembunuh tetap juga dikenakan bayaran diyat kerana perbuatannya yang tidak sengaja itu. Bayaran ini bukan sebagai hukuman bahkan ianya lebih kepada bayaran ganti rugi bagi keluarga si mangsa yang kehilangan orang yang disayangi yang juga mungkin sebagai keluarga dan ketua keluarga.
- c. Menggugurkan semua hukuman dari mereka yang terlibat dengan jenayah hirabah hanya kerana mereka bertaubat mungkin akan menyebabkan rasa tidak puas hati di kalangan para waris si mangsa. Meninggalkan si pembunuh tanpa sebarang hukuman sememangnya agak sukar bagi mereka menerimanya dan rasa ketidakpuasan hati.

Menurut Paizah Ismail (2008), dalam kes-kes yang selain daripada jenayah merompak, para fuqaha berbeza pendapat. Golongan pertama berpendapat ia tidak boleh

menjadi sebab kepada pelepasan hukuman. Alasan mereka ialah kerana ayat berkenaan khusus mengenai jenayah merompak (*al-Hirabah*) sahaja dan tidak boleh diguna pakai dalam kes-kes yang lain. Bagi kes-kes yang lain, semuanya tertakluk kepada pengertian umum ayat-ayat al-Quran dan al-Sunnah yang menentukan wajib melaksanakan hukuman atas setiap penjenayah. Malah, dalam kes perzinaan secara khusus terdapat hadis di mana Rasulullah SAW telah memerintahkan supaya Ma'iz dan al-Ghamidiyah direjam walaupun mereka telah mengaku salah dan bertaubat.

Selain itu, golongan ini juga berpendapat, pelepasan hukuman kerana bertaubat akan mengganggu fungsi hukuman itu sendiri sebagai cara untuk mencegah berlakunya jenayah. Kerana tentu sekali para penjenayah akan mengaku bertaubat kerana mahu melepaskan diri daripada hukuman. Pada pandangan mereka ini lagi, ada sifat-sifat khusus sebenarnya pada jenayah merompak yang boleh menjadikan taubat sebagai sebab pelepasan hukuman, iaitu tangkapan ke atas pelaku jenayah berkenaan biasanya lebih sukar untuk dilakukan. Jadi pengampunan daripada hukuman jenayah ke atas mereka boleh menggalakkan mereka bekerjasama dengan pemerintah agar aktiviti seperti itu tidak terus dilakukan. Sifat seperti ini tidak ada dalam jenayah-jenayah lain.

Golongan kedua pula berpendapat taubat bukan sahaja diterima sebagai sebab kepada pelepasan hukuman dalam kes-kes rompakan (*al-Hirabah*), tetapi dalam kes-kes hudud yang lain juga. Alasan mereka ialah ayat yang menyebut tentang pelepasan itu dalam kes rompakan (*al-Hirabah*) perlu ditafsirkan secara meluas sampai merangkumi jenayah-jenayah hudud yang lain juga. Kerana jenayah merompak boleh dianggap sebagai jenayah yang lebih berat. Maka kalau dalam kes seperti itu taubat boleh menjadi sebab kepada kemaafan daripada hukuman maka apatah lagi jenayah-jenayah hudud yang selain daripadanya yang tentunya lebih ringan sifatnya. Malah, tambah mereka, ayat-ayat al-Quran menyebut juga tentang kemaafan ini dalam kes-kes zina dan mencuri (Paizah, 2008).

Dalam kes zina Allah SWT berfirman yang bermaksud:

“Dan terhadap dua orang yang melakukan perbuatan keji di antara kamu maka berilah hukuman kepada keduanya kemudian jika keduanya bertaubat dan memperbaiki diri, maka biarkanlah mereka. Sesungguhnya Allah Maha Penerima taubat lagi Maha Penyayang..”

Surah al-Nisa' (4): 16

Sementara dalam kes mencuri pula Allah SWT berfirman yang bermaksud:

“Maka barangsiapa bertaubat (di antara pencuri-pencuri itu) sesudah melakukan kejahatan itu dan memperbaiki diri, maka sesungguhnya Allah menerima taubatnya. Sesungguhnya Allah Maha Pengampun lagi Maha Penyayang.”

Surah al-Maidah (5): 39

Pada pandangan Ibn al-Qayyim perbezaan antara kes merompak dan kes-kes hudud yang lain, dalam konteks ini tidak mempunyai asas yang kukuh. Tanya beliau, di manakah nas syarak yang boleh menjadi asas kepada perbezaan ini? Malah, kata beliau menegaskan penerimaan taubat sebagai asas pelepasan hukuman hudud dalam kes merompak ini boleh memberi faham bahawa dalam kes-kes hudud yang lain lebih-lebih lagi diterima. Mengikut Ibn al-Qayyim lagi, terdapat hadis yang memberi erti bahawa pelepasan daripada hukuman

hudud berasaskan taubat itu berlaku dalam jenayah hudud yang lain juga. Hadis tersebut ialah yang diriwayatkan oleh Anas Ibn Malik yang berbunyi:

“Saya ada bersama Nabi ketika seorang lelaki datang dan berkata: Wahai Rasulullah SAW, saya terkena hukuman hudud. Laksanakanlah ke atas saya. Kata Anas, Rasulullah SAW. tidak bertanya tentang pengakuan itu. Apabila masuk waktu sembahyang lelaki itu bersembahyang bersama Nabi SAW. Apabila Nabi SAW. selesai sembahyang lelaki itu datang lagi kepada baginda dan mengulangi kata-katanya itu. Lalu Nabi SAW. bersabda: Tidakkah kamu telah bersembahyang dengan kami? Jawab orang itu, ya. Sabda Nabi SAW Allah SWT telah mengampunkan kamu daripada dosa kamu.”

Mengulas pandangan-pandangan mazhab ini, Muhammad Salim al-Ewa(1978) menyebut bahawa alasan golongan yang mengatakan taubat boleh diterima sebagai asas kepada kemaafan dalam semua kes hudud, tidak hanya jenayah merompak sahaja adalah lebih kukuh. Kata beliau, banyak terdapat dalam al-Quran ayat-ayat yang menyebut tentang penghapusan dosa kerana taubat. Bilangannya lebih daripada seratus ayat. Dalam ayat-ayat tersebut apabila sahaja “dosa” disebut ia akan diiringi oleh “taubat” dan gesaan supaya ia dilakukan. Semuanya ini memberi isyarat bahawa taubat mempunyai kesan terhadap penghapusan dosa baik di dunia mahupun di akhirat. Kesan daripada itu, di akhirat orang berkenaan tidak akan diazabkan, sementara di dunia pula dia tidak akan dihukum dengan hukuman yang seksa.

Mengikut al-Ewa lagi, penghapusan hukuman hudud kerana taubat ini tidak boleh disifatkan sebagai membuka ruang kepada tidak melaksanakan langsung hukuman hudud itu memandangkan para penjenayah mungkin akan mendakwa telah bertaubat bagi melepaskan dirinya daripada hukuman. Kerana hakim masih boleh mengenakan hukuman berkenaan atas mana-mana penjenayah berasaskan kepada bukti yang ada.

Malah, kata beliau lagi para hakim juga tidak diberi kebebasan penuh dalam membuat keputusan berkenaan berasaskan budi bicaranya. Ini kerana mengikut mazhab Maliki dan Hanbali misalnya hakim tidak sekali-kali boleh menerima taubat orang *zindiq*, iaitu orang yang berpura-pura mengaku Islam. (Paizah, 2008)

Konsep Mitigasi Di Mahkamah Syariah

Konsep mitigasi yang diamalkan dalam sistem kehakiman di Malaysia adalah berdasarkan *English Common Law*, *Kaedah-kaedah Equity* dan Statut Pemakaian Am melalui seksyen 3 dan 5 Akta Undang-undang Sivill 1956 (Ahmad Ibrahim dan Ahilemah Jones, 2015). Merujuk kepada seksyen 176 (2) (r) Kanun Tatacara Jenayah, ianya menjelaskan secara khusus dengan mengambil kira permohonan mitigasi (*plea of mitigation*) untuk direkodkan dalam perbincangan terus (*summary trial*);

S.176 (2) The particulars to be incorporated in the record shall include:

(r) the Court's note on previous convictions, evidence of character, the victim's or a member of his family's impact statement, if any, and plea in mitigation, if any;

Dalam konteks permohonan mitigasi, hakim akan melihat beberapa faktor yang biasa dipohon oleh orang kena tuduh (OKT)/ Peguambela antaranya ialah umur pesalah, rekod kesalahan lampau, pengakuan bersalah, kesan pensabitan salah atau hukuman, kesihatan OKT serta keinsafan OKT terhadap perlakuan jenayahnya. Faktor-faktor yang

dinyatakan ini, walau bagaimanapun merupakan amalan yang diterima pakai oleh Mahkamah dan merupakan peluang kepada OKT/Peguambela untuk memohon peringanan hukuman. Merujuk kepada *Sau Soo Kim v. Public Prosecutor [1975] 1 LNS 158*, Mahkamah memutuskan "*Whether a person is a hardened criminal or not, I feel that a plea of guilty should be treated as a mitigating factor. It not only saves the country a great expense of a lengthy trial but also saves time and inconvenience of many, particularly the witness.*" Begitu juga di dalam kes *Mohamed Abdullah Ang Swee Kang v. Public Prosecutor [1987] CLJ Rep 209; [1987] CLJ 405*, Mahkamah menyatakan bahawa permohonan peringanan hukuman merupakan perkara ketiga dalam penentuan tempoh hukuman. "*In assessing the length of custodial sentence, the Court must look at the overall picture in perspective by considering, firstly, the gravity of the type of offence committed; secondly, the facts in the commission of the offence; thirdly, the presence or absence of mitigating factors and fourthly, the sentences that have been imposed in the past for similar offences to determine the trend of sentencing policy, if any. The fact that a sentence of imprisonment is imposed as deterrence does not justify the court in passing a sentence of greater length than what the facts of the offence warrant...*"

Di Mahkamah Syariah pula, faktor-faktor mitigasi disebut secara tersirat dalam S.128 dan S.129 Akta Prosedur Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 (APJSWP 97) seperti berikut (Musa Awang, 2012):
Seksyen 128. Pesalah muda.

- (1) Apabila mana-mana pesalah muda disabitkan di hadapan mana-mana Mahkamah atas apa-apa kesalahan yang boleh dihukum dengan hukuman denda atau pemenjaraan, Mahkamah itu hendaklah, sebagai ganti apa-apa tempoh pemenjaraan kerana keingkaran membayar denda atau hukuman pemenjaraan –
 - (a) memerintahkan pesalah itu dilepaskan selepas teguran wajar diberikan jika difikirkan patut oleh Mahkamah; atau
 - (b) memerintahkan pesalah itu diserahkan kepada ibu atau bapa atau penjaganya atau saudara dewasanya yang terdekat atau kepada mana-mana orang lain, sebagaimana yang ditetapkan oleh Mahkamah, apabila ibu atau bapa, penjaga, waris atau orang lain itu menyempurnakan bon dengan penjamin, sebagaimana yang dikehendaki oleh Mahkamah, bahawa dia akan bertanggungjawab bagi kelakuan baik pesalah itu selama apa-apa tempoh yang tidak melebihi dua belas bulan atau, tanpa menghendaki mana-mana orang mengikat apa-apa bon, membuat suatu perintah berkenaan dengan pesalah itu yang memerintahnya supaya berkelakuan baik selama apa-apa tempoh yang tidak melebihi dua tahun dan mengandungi apa-apa arahan kepada pesalah itu mengikut jenis syarat-syarat yang disebut dalam perenggan 130 (a), (b) dan (c) yang difikirkan oleh Mahkamah itu patut diberikan.

- (2) Mahkamah yang di hadapannya seorang pesalah muda disabitkan boleh, sebagai tambahan atau sebagai ganti menghukum pesalah itu mengikut cara yang diperuntukkan dalam seksyen ini, mengenakan ke atas ibu atau bapa atau penjaganya denda yang tidak melebihi dua ratus ringgit dalam mana-mana kes yang Mahkamah itu, selepas siasatan ringkas, berpuas hati bahawa ibu atau bapa atau penjaga itu telah, dengan sebab mereka cuai dalam menjaganya dengan sepatutnya atau selainnya, menyumbang kepada salah laku pesalah itu:

Dengan syarat bahawa tiada ibu atau bapa atau penjaga boleh didenda tanpa dia diberi peluang untuk didengar dan, jika dia berhasrat demikian, mengemukakan keterangan untuk membela dirinya.

Seksyen 129. Pesalah kali pertama.

- (1) Apabila mana-mana orang yang bukan seorang pesalah muda telah disabitkan di hadapan mana-mana Mahkamah atas apa-apa kesalahan yang boleh dihukum dengan hukuman pemenjaraan, maka jika didapati oleh Mahkamah itu bahawa dengan mengambil kira watak, latar belakang, umur, kesihatan atau keadaan mental pesalah itu atau kepada hakikat ringannya jenis kesalahan itu atau kepada apa-apa hal keadaan peringan yang dalamnya kesalahan itu telah dilakukan adalah suaimanfaat bahawa pesalah itu dilepaskan dalam cubaan akhlak untuk berkelakuan baik, Mahkamah boleh, dengan tidak menghukumnya serta-merta dengan apa-apa hukuman, mengarahkan supaya pesalah itu dilepaskan apabila dia mengikat bon dengan penjamin-penjamin dan sepanjang apa-apa tempoh sebagaimana yang diarahkan oleh Mahkamah untuk hadir dan menerima penghakiman jika dan apabila dipanggil dan sementara itu hendaklah berkelakuan baik.

Implikasi Taubat Terhadap Mitigasi Di Mahkamah Syariah

Uniknya, Malaysia mengamalkan *dual system* (Shamrahayu, Berita Harian, 2014, Hussin Che Pa et al, 2016). Sejarahanya, kewujudan sistem ini telah bermula sejak zaman sebelum pemerintahan British di Tanah Melayu. Dahulunya, sebelum kedatangan Inggeris, Tanah Melayu mengguna pakai sistem kehakiman Islam yang lebih dikenali dengan nama Mahkamah Kadi (Abdul Monir, 2017) dalam menyelesaikan pertikaian yang berlaku. Pengiktirafan ini juga boleh dilihat dalam kes *Ramah v Laton (1927) 6 F.M.S.L.R 128* apabila majoriti hakim Mahkamah Agung memutuskan bahawa undang-undang Islam bukanlah undang-undang asing tetapi undang-undang tempatan dan undang-undang negara. Mahkamah hendaklah mengambil perhatian dari segi kehakiman dan mesti mengisytiharkan undang-undang tersebut. Begitu juga dalam kes *Sheikh Abdul Latif & Others lwn Shaikh Elias Bux [1915] 1 FMLS 204*, mahkamah memutuskan undang-undang yang terpakai kepada orang Islam pada masa itu adalah undang-undang Islam yang diubahsuai oleh adat tempatan. Pada asalnya, Enakmen Mahkamah 1919 meletakkan Mahkamah Kadi sebagai sebahagian daripada struktur mahkamah di Tanah Melayu. Akan tetapi, setelah British memperkenalkan Ordinan Mahkamah 1948, Mahkamah Kadi dimansuhkan. Walau bagaimanapun peruntukkan dalam Mahkamah Kadi masih dikekalkan.

Kesan daripada Ordinan 1948 ini, perkara yang tidak membabitkan Islam diletakkan di bawah bidang kuasa Mahkamah Sivil, yang mana undang-undang England dan undang-undang berkanun yang diimport dari India digunakan (Shamrahayu, Berita Harian, 2014). Ini menyebabkan skop undang-undang Islam amat terbatas, taraf dan statusnya (Abdul Monir, 2017) tertumpu dalam hal-hal berkaitan agama Islam dan kekeluargaan Islam sebagaimana yang diperuntukkan dalam Jadual Kesembilan, Perlembagaan Persekutuan.

List II—State List 1. Except with respect to the Federal Territories of Kuala Lumpur, Labuan and Putrajaya, Islamic law and personal and family law of persons professing the religion of Islam, including the Islamic law relating to succession, testate and intestate, betrothal, marriage, divorce, dower, maintenance, adoption, legitimacy, guardianship, gifts, partitions and non-charitable trusts; Wakafs and the definition and regulation of charitable and religious trusts, the appointment of trustees and the incorporation of persons in respect

of Islamic religious and charitable endowments, institutions, trusts, charities and charitable institutions operating wholly within the State; Malay customs; Zakat, Fitrah and Baitulmal or similar Islamic religious revenue; mosques or any Islamic public place of worship, creation and punishment of offences by persons professing the religion of Islam against precepts of that religion, except in regard to matters included in the Federal List; the constitution, organization and procedure of Syariah courts, which shall have jurisdiction only over persons professing the religion of Islam and in respect only of any of the matters included in this paragraph, but shall not have jurisdiction in respect of offences except in so far as conferred by federal law; the control of propagating doctrines and beliefs among persons professing the religion of Islam; the determination of matters of Islamic law and doctrine and Malay custom.

Penubuhan Mahkamah Syariah negeri-negeri termaktub di bawah Enakmen Pentadbiran Hukum Syarak atau Enakmen Mahkamah Syariah bagi negeri-negeri (Abdul Monir, 2015, Nisar Mohammad Ahmad et al, 2019).

Bidang Kuasa Jenayah Mahkamah Syariah

Jadual Kesembilan, Butiran II, Senarai Negeri, Perlembagaan Persekutuan secara jelas menyatakan bidang kuasa Mahkamah Syariah (Farid Sufian, 2008). Berdasarkan Akta Mahkamah Syariah (bidangkuasa Jenayah) 1965, Hakim Mahkamah Syariah mempunyai bidang kuasa menjatuhkan hukuman berhubung kesalahan yang boleh dihukum penjara tidak lebih enam (6) bulan atau denda tidak melebihi RM1000.00 atau kedua-duanya.

Pada tahun 1984, Akta Mahkamah Syariah (bidangkuasa Jenayah) (Pindaan) 1984 telah meminda Akta 1965. Jika sabit kesalahan, seseorang boleh dihukum penjara tidak lebih tiga (3) tahun penjara atau denda tidak melebihi RM5,000.00 atau sebat tidak melebihi enam (6) sebatan atau gabungan mana-mana hukuman (Abdul Monir, 2015).

Peruntukan mengenai bidang kuasa Mahkamah Syariah diperjelaskan dalam kes *Chan Seng v Pengarah Jabatan Agama Islam Pulau Pinang & Seorang Yang Lain [1996] 3 CLJ 231*. Menurut YA Abdul Hamid Mohamed, “Apakah kesan peruntukan Perkara 121 (1A) itu? Perkara 121 (1A) bukan memberi bidang kuasa kepada Mahkamah Syariah. Tetapi ia cuma mengatakan jika sesuatu perkara itu terletak dalam bidang kuasa Mahkamah Syariah maka Mahkamah Tinggi dan Mahkamah bawahan (kesemuanya saya akan sebut "Mahkamah Sivil") tidak mempunyai bidang kuasa mengenainya. Maka untuk mengetahui sama ada Mahkamah Sivil mempunyai bidang kuasa dalam sesuatu perkara atau tidak, kita kenal melihat terlebih dahulu sama ada Mahkamah Syariah mempunyai bidang kuasa mengenainya atau tidak. Kalau Mahkamah Syariah mempunyai bidang kuasa mengenai sesuatu perkara, maka Mahkamah Sivil tidak mempunyai bidang kuasa mengenainya, dan sebaliknya. Bagaimana kita hendak tahu sama ada Mahkamah Syariah mempunyai bidang kuasa dalam sesuatu perkara atau tidak? Jawabnya, kita kenal melihat undang-undang Negeri yang berkenaan”.

Sebelum hakim menjatuhkan hukuman terhadap kes yang dibicarakan, hakim akan memberi peluang kepada OKT atau Peguam Syarie untuk membuat rayuan bagi pihak anak guamnya bagi peringanan hukuman. Dalam *PP V Ravindran (1993) 1 MLJ 45* Hakim Yang Arif Visu Sinnadurai menyatakan “Adalah suatu rukun amalan yang sudah diterima bahawa si tertuduh harus diberi kredit atau diskaun apabila mengaku bersalah. Ini adalah kerana masa dan wang awam akan dijamin jika si tertuduh mengaku bersalah”.

Begitu juga di dalam kes *Taufik Goh Abdullah v PP [2022] 2 CLJ 967*, Awg Armadajaya Awg Mahmud JC menjelaskan dalam penghakimannya “*Under the scheme of Chapter XX of the CPC that governs the procedure of criminal trials in the High Court,*

there is no statutory requirement for mitigating factors to be considered by the court before it passes sentence according to law. Although there is no provision in the CPC for a plea in mitigation in High Court trials, nevertheless as a matter of fact, in practice, it is quite common to allow a plea in mitigation before the court imposes sentence (Letitia Bosman v. PP & Other Appeals). (para 69)

Walau bagaimanapun, adakah Mahkamah akan mengambil kira tingkah laku pesalah/ OKT setelah kesalahan dilakukan dalam peringanan hukuman? Sekiranya pesalah/OKT mengaku bersalah dan memohon peringan hukuman atas dasar telah insaf atau bertaubat, adakah Mahkamah akan mengambil kira pli tersebut? Di dalam kes *MHS Lwn KPS [Dalam Mahkamah Tinggi Syariah Selangor (Rayuan) di Shah Alam. Kes Jenayah (Rayuan) No: 10500-143-0025-2018 (YA Tuan Zulfikri Bin Yasoa, HMTS)]*, YA Hakim Rayuan telah memutuskan dan menerima rayuan perayu dengan mengambil kira tingkah laku perayu dalam kesalahan yang dilakukannya. Dalam penghakimannya, Hakim Rayuan turut merujuk kepada penulisan Dr. Abdul Kadir Audah dalam al-Tasyri' al-Jinaie al-Islamie, Edisi Ke 4 (1998), al-Resalah Publisher: Beirut Lubnan, Jilid 1 hlm. 615 iaitu seperti berikut:

Maksudnya: “Adapun di bahagian kedua (bagi kesalahan-kesalahan takzir), syariat memberi kebebasan kepada hakim di dalam memilih hukuman yang sesuai di antara sekumpulan hukuman. Sebagaimana juga diberikan kebebasan kepada hakim di dalam menetapkan kadar hukuman dan kebebasan menentukan pemilihan hal keadaan jenayah dan hal keadaan penjenayah (dalam persoalan meringan atau memberatkan hukuman). Sekiranya hakim berpendapat bahawa hal keadaan jenayah dan hal keadaan penjenayah tidak menghendaki peringanan, maka hakim hendaklah menghukum penjenayah mengikut hukuman yang selayaknya dengan jenayah yang dilakukannya. Sekiranya hakim berpendapat hal keadaan penjenayah menghendaki peringanan hukuman, maka hakim hendaklah menghukum dengan hukuman yang sesuai dengan keperibadiannya, hal keadaannya dan hal keadaan kehidupannya serta akhlaknya. Sekiranya pula bahawa hal keadaan jenayah menghendaki pemberatan hukuman, sedangkan hal keadaan penjenayah menghendaki ia diringankan, maka hakim hendaklah menghukum dengan hukuman pertengahan, dia tidak boleh memberatkan hukuman dan tidak juga boleh meringankannya.”

Sebaliknya, dalam kes *KPS lwn AMZ [Dalam Mahkamah Tinggi Syariah Selangor di Shah Alam, Selangor Darul Ehsan. Kes Jenayah Bil: 10400-114-0003-2009 8 Rabi'ul Awal 1438H bersamaan 8 Disember 2016]* pendekatan mahkamah adalah berbeza dalam penerimaan insaf dan taubat sebagai peringan hukuman. Hakim Berbicara berpegang kepada prinsip yang digariskan di dalam kes kes *Abdul Kahar B. Ahmad lwn Ketua Pendakwa Syarie Selangor, Rayuan Jenayah No.: 10000-136-0006-2010, 10000-108-0007- 2010, 10000-109-0008-2010, 10000-134-0009-2010, 10000-107-0010-2010* yang menyatakan—
[16] Berhubung dengan hujah pihak Perayu bahawa Mahkamah Bicara telah menolak pernyataan taubat pihak Perayu di hadapan YA Hakim Perayu. Kami berpandangan bahawa ia sesuatu yang berisiko untuk diterima pernyataan taubat Perayu begitu sahaja. Ini adalah kerana berdasarkan kaedah fiqh yang bermaksud: “Asal pada perkara yang mendatang tidak ada”. Taubat hanya wujud apabila dibuktikan. Ia perkara yang baharu (atau yang mendatang). Hakim diperintahkan menghukum berdasarkan zahir sesuatu. Perkara taubat adalah perkara dalam hati. Manusia hanya dapat mengetahui seseorang itu bertaubat melalui tanda-tanda zahir. Sebagaimana yang disebut oleh Dr. Abdul Kadir Audah (buku yang sama)

m.s 352. Beliau menyebutkan bahawa taubat penjenayah menurut sebahagian daripada Mazhab Shafie dan Hanbali hendaklah dibuktikan melalui amal soleh. Ia amat bertepatan dengan firman Allah SWT dalam surah al-Maidah, ayat 39 yang bermaksud “Sesiapa bertaubat setelah melakukan kejahatan dan memperbaiki amalannya, maka Allah menerima taubatnya. Walaupun isu yang dirayu di Mahkamah Rayuan Syariah tersebut adalah berlainan dan lebih berat berbanding isu di hadapan Mahkamah ini, namun isu taubat yang dibangkitkan oleh Pesalah masih bergantung kepada prinsip hukum syarak yang digariskan di dalam kes tersebut. Oleh yang demikian, untuk membuat kesimpulan Pesalah telah insaf adalah suatu risiko yang mana bukan tanggungjawab Mahkamah ini untuk menilai taubat seseorang hamba Allah SWT.

Hakikatnya, Mahkamah mempunyai pendirian yang tegas dalam penerimaan taubat dan insaf sebagai pili dalam mitigasi. Ini dinyatakan dalam kes *Muhammad Ridhwan Bin Tokiri Seorang Lagi lwn. Ketua Pendakwa Syarie [2012] JH 34 2 213*, Hakim Mahkamah Rayuan Syariah Wilayah Persekutuan menyatakan: “Soalnya, adakah pertimbangan pengakuan bersalah dalam kes ini boleh dijadikan faktor peringanan? Kami berpendapat bahawa apabila tujuan deteran diguna pakai dalam menentukan bentuk hukuman, ia memerlukan faktor sampingan lain untuk mempertimbangkan pengakuan bersalah perayu sebagai faktor peringanan. Lazimnya, bentuk kesalahan, kekerapan kesalahan dilakukan, latar belakang pesalah dan penggunaan kekerasan semasa melakukan kesalahan menjadi faktor sampingan bagi membolehkan pengakuan bersalah diterima sebagai pertimbangan peringanan hukuman atau sebaliknya.”

Justeru prinsip mengutamakan kemaslahatan awam berbanding individu di dalam memutuskan hukuman diambil kira dalam peringanan sesuatu hukuman bagi kes yang dibicarakan (*Mohd Farizal Bin Mohd Fatimi lwn. Ketua Pendakwa Syarie, Kes Rayuan Jenayah No. 10000- 114-0013-2015*).

KESIMPULAN

Daripada perbincangan di atas, dapat dirumuskan bahawa taubat dalam Islam merupakan kaedah utama dalam usaha membersihkan jiwa malah mampu mewujudkan kehidupan yang murni dalam masyarakat. Para fuqaha sependapat bahawa taubat boleh menjadi sebab kepada pelepasan jenayah daripada hukuman hudud dengan syarat ia berlaku sebelum penjenayah itu ditangkap. Hukuman yang ditetapkan bagi setiap kesalahan yang dibuat bukanlah hanya berteraskan kepada pembalasan semata-mata tetapi ia juga bertujuan untuk mendidik masyarakat. Kerosakan atau mudarat yang dilakukan oleh pesalah kepada pihak lain dan masyarakat perlu menjadi pengajaran kepada dirinya. Pesalah perlu digalakkan untuk memperbaiki diri dan akhlak agar dapat menjadi sebahagian daripada masyarakat yang aman. Oleh sebab itu, institusi agama dan masyarakat amnya memainkan peranan penting dalam proses memperbaiki diri dan meningkatkan akhlak pesalah tadi. Sehubungan dengan itu, konsep taubat yang dianjurkan oleh agama Islam turut perlu dilihat sebagai satu komponen penting dalam proses didikan jiwa. Terdapat pelbagai pandangan berkaitan kedudukan taubat dalam mitigasi Mahkamah Syariah walau bagaimanapun taubat tetap ada kesannya dalam mitigasi Mahkamah Syariah. Melalui taubat seseorang tidak akan diseksa pada hari akhirat malahan di dunia akan mendapat keringanan daripada hukuman yang ditentukan.

RUJUKAN

- Abdul Kahar B. Ahmad lwn Ketua Pendakwa Syarie Selangor, Rayuan Jenayah No.: 10000-136-0006-2010, 10000-108-0007- 2010, 10000-109-0008-2010, 10000-134-0009-2010, 10000-107-0010-2010.
- Abdul Monir Yaacob. (2017). *Kehakiman Islam dan Mahkamah Syariah*. Cyberjaya: Universiti Islam Malaysia.
- Ahmad Ibrahim dan Ahilemah Joned. (2015). *Sistem Undang-undang di Malaysia*. Edisi Kedua. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ahmad Mujahideen & Hamidi. (2020). Konsep Taubat Menurut Perspektif Islam. *Journal of Islamic, Social, Economics and Development (JISED)*, 5(29), 100 - 108.
- Akta Mahkamah Syariah (bidangkuasa Jenayah) (Pindaan) 1984.
- Akta Pentadbiran Undang-Undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1993.
- Akta Prosedur Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997.
- Amal Soleh Nasir. (2016). *Al-Taubah fi Dhau al-Qur'an al-Karim*. Jeddah: Dar al-Andalus al-Khadhra'.
- Chan Seng v Pengarah Jabatan Agama Islam Pulau Pinang & Seorang Yang Lain* [1996] 3 CLJ 231.
- Criminal Procedure Code*
- Enakmen Pentadbiran Undang-Undang Islam (Negeri Pahang) 1991.
- Enakmen Pentadbiran Undang-Undang Islam (Negeri Selangor) 2003.
- Farid Sufian Shuaib. (2008). *Powers and Jurisdiction of Syariah Courts in Malaysia*. Edisi Farid Sufian Shuaib. (2009) Pentadbiran dan Institusi Islam di Malaysia: Cadangan ke arah Penetapan. 21 *KANUN* (1) 12.
- Hussin Che et al. Bidang Kuasa Eksklusif Mahkamah Syariah Selepas Pindaan Perkara 121(1A) Perlembagaan Persekutuan: Satu Penilaian. *Malaysian Journal of Syariah and Law*. Volume 4, 2016.
- Kedua, Petaling Jaya: LexisNexis.
- KPS lwn AMZ [Dalam Mahkamah Tinggi Syariah Selangor di Shah Alam, Selangor Darul Ehsan. Kes Jenayah Bil: 10400-114-0003-2009 8 Rabi'ul Awal 1438H bersamaan 8 Disember 2016.*
- MHS Lwn KPS [Dalam Mahkamah Tinggi Syariah Selangor (Rayuan) di Shah Alam. Kes Jenayah (Rayuan) No: 10500-143-0025-2018.*
- Mimi kamariah Majid. (1999). *Criminal Procedure in Malaysia*. 3rd ed. Kuala Lumpur: University of Malaya Press.
- Mohamed Abdullah Ang Swee Kang v. Public Prosecutor* [1987] CLJ Rep 209; [1987] CLJ 405.
- Mohd Farizal Bin Mohd Fatimi lwn. Ketua Pendakwa Syarie, Kes Rayuan Jenayah No. 10000- 114-0013-2015.*
- Muhammad Ridhwan Bin Tokiri Seorang Lagi lwn. Ketua Pendakwa Syarie* [2012] JH 34 2 213.

- Musa Awang, Timbalan Presiden, Persatuan Peguam Syarie Malaysia (PGSM). Mitigasi Jenayah Syariah & Isu-Isu Berkaitan dalam *Program Latihan Peguam Syarie*. Jumaat, 23 Mac 2012.
- Nisar Mohammad Ahmad et al. (2019). *Pengantar Pentadbiran Undang-undang Islam Di Malaysia*. Nilai: Penerbit USIM.
- Noresah Baharom. (2010). *Kamus Dewan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Nur Zulfah Binti Md Abdul Salami, Norazla Abdul Wahab & Hammad Mohamad Dahalan. (2021). Mitigasi Di Mahkamah Syariah: Penghakiman Berasaskan Keadilan Restoratif Dan Rehabilitasi. *Journal of Fatwa Management and Research*. Special Edition. Vol 26 No.2.
- Osman, Ahmad Sabri, Mohd Farid Mohd Sharif & Raihaniah Zakaria. (2015). Konsep Keselamatan Dan Kebenaran Menurut Islam Dan Pluralisme Agama: Analisis Menurut Pandangan Ismail Raji al-Faruqi. *Jurnal Intelek* 8:1
- Paizah Haji Ismail. (2008). Prosedur Asas dalam Pendakwaan Kes Hudud. *Jurnal Syariah* Jilid 16. il 1.
- Perlembagaan Persekutuan.
PP V Ravindran (1993) 1 MLJ 45.
Ramah v Laton (1927) 6 F.M.S.L.R 128.
- Ramizah Wan Muhammad. (2018). Keadilan Restoratif dan Retributif dalam Syariah dan di Malaysia: Satu Sorotan. *Journal of Contemporary Islamic Law*, Vol. 3(1).
- Safiah Abdul Razak. (2019). Pemikiran Pembangunan Rohani Insan Menurut As- Sarraj dalam Kitab Al-Lumak, *Tesis Doktor Falsafah Universiti Malaysia*.
- Salleh Buang. (1993). *Malaysian Legal History Cases and Material*. Kuala Lumpur: DBP *Sau Soo Kim v. Public Prosecutor* [1975] 1 LNS 158.
- Shamrahayu A. Aziz. (2016). *Isu Penguatkuasaan Undang-Undang*. Kuala Lumpur: DPB
- Shamrahayu binti A. Aziz. Mengasingkan Peranan Dua Mahkamah. *Berita Harian*. November 26, 2014.
- Sheikh Abdul Latif & Others lwn Shaikh Elias Bux* [1915] 1 FMLS 204.
- Siti Zalikha Md Nor. (2015). *Modul OUM Mahkamah Syariah dan Undang-undang Islam di Malaysia*. 2nd Ed. Selangor: Meteor Doc. Sdn Bhd.
- Siti Zulaikhah Md Nor dan Zaini Nasohah. (2007). *Pentadbiran Undang-undang Di Malaysia*. Selangor: Pusat Kembangan Pendidikan UKM Bangi.
- Sri Rahayu Haji Dollah & Khadijah Mohd Hambali@Khambali (2016). Konsep Taubat Menurut Islam dan Kristian. *Jurnal Afkar* Vol. 18 Issue 1.
- Taufik Goh Abdullah v PP* [2022] 2 CLJ 967.